

Mediální gramotnost dospělých

Problém a jeho dopady

Lidé s nízkou úrovní mediální gramotnosti čelí mnoha rizikům. Výsledky šetření mediální gramotnosti české dospělé populace realizovaného v roce 2018 agenturou STEM/MARK ve spolupráci s Českou televizí¹ ukázaly, že zhruba čtvrtina české dospělé populace má s mediální gramotností problém. Jak ukazují výsledky novějšího šetření mediální gramotnosti dospělých z roku 2021², pro část dospělých je například obtížnější vyhledat si potřebné informace a posoudit důvěryhodnost těch nalezených, rozpoznat přesvědčovací techniky reklam, dezinformační kampaně, falešné a poplašné zprávy (fake news, hoax), či zabezpečit své účty na sociálních sítích proti jejich zneužití (např. Facebook, LinkedIn). Nejvíce ohroženou skupinou jsou senioři starší 60 let a lidé, kteří nevyužívají internet. Nižší úroveň mediální gramotnosti českých občanů souvisí významně s úrovní čtenářské, a zejména digitální gramotnosti.

Dopady nízké mediální gramotnosti na jednotlivce (příklady):

- Nízká schopnost rozpoznat a kriticky hodnotit věrohodnost informačních zdrojů a pravdivost mediálního obsahu
- Nízká schopnost rozpoznat škodlivý obsah, neúplné, nepřesné a zkreslené informace, skryté významy mediálních sdělení, fake news, hoax aj.
- Snadné podléhání přesvědčovacím (manipulativním) technikám reklam a dezinformacím
- Snížená odolnost proti ideologickému působení
- Strach používat digitální média pro komunikaci a vlastní produkci
- Ohrožení své bezpečnosti zveřejňováním citlivých informací na sociálních sítích
- Nízká schopnost porozumět dění ve světě

Dopady nízké mediální gramotnosti na společnost (příklady):

- Populace náchylnější ke zmanipulování, naslouchání propagandistickým heslům, fake news aj.
- Možná deformace kritického myšlení populace působením jednostranně zaměřených médií
- Možné rychlé šíření dezinformací mezi lidmi, včetně panických reakcí
- Možné zvýšení extremistických a xenofobních projevů chování ve společnosti
- Snížení stability demokratického systému z důvodu nárůstu extremistických hnutí apod.

Přínosy zvýšení mediální gramotnosti

Média a komunikace představují velmi významný zdroj zkušeností, prožitků a poznatků pro stále větší okruh příjemců. Média se stávají důležitým socializačním faktorem, mají výrazný vliv na chování jedince a společnosti, na utváření životního stylu i na kvalitu života. Proto je pro uplatnění jednotlivce ve společnosti i osobním životě důležité umět zpracovávat, kriticky vyhodnocovat a využívat podněty, které z médií přicházejí. Správné vyhodnocení těchto sdělení umožňuje jednotlivcům plně využívat jejich potenciál a zároveň si od nich vytvářet kritický odstup. Schopnost kritického vyhodnocení mediálních informací má velký význam pro udržení a rozvoj demokracie a pro aktivní občanství.

Co je mediální gramotnost, její součásti (definice)

Mediální gramotnost je soubor znalostí, dovedností, kompetencí, hodnot a postojů potřebných pro orientaci v nabídce mediálních produktů, schopnost účelně a poučeně nakládat s mediální produkcí, vyhledávat, analyzovat, kriticky vnímat a hodnotit obsah mediálních sdělení a vytvářet vlastní mediální obsahy. Mediálně gramotný občan dokáže uvědoměle zacházet s médii, orientovat se v mediální nabídce, provádět výběr mediálního obsahu nebo předkládaný obsah odmítnout na základě kritického úsudku, odlišit pravdivé

¹ Viz <https://www.stemmark.cz/medialni-gramotnost-je-v-cesku-nizka-pouze-ctvrtina-dospele-populace-v-ni-dosahuje-uspokojive-urovne/>

² Viz <https://kmsz.upol.cz/veda-a-vyzkum/vyzkum-a-studium/medialni-gramotnosti/>

sdělení od fabulace nebo subjektivního tvrzení nepodloženého fakty, rozpoznat skryté významy, manipulativní techniky apod.

Mediální gramotnost můžeme orientačně rozdělit do tří okruhů témat:

1. Základní poznatky o roli a fungování médií

- povědomí o roli a vlivu médií v každodenním životě i v životě společnosti
- znalost různých typů médií a jejich užívání v každodenním životě
- znalost a porozumění principům fungování médií a jejich možných účinků
- schopnost chápat vztah mediálního sdělení a reality
- znalost potenciálních rizik mediální produkce a způsobů jejich možné eliminace

2. Analýza a hodnocení mediálních sdělení

- schopnost porozumět mediálním obsahům a kriticky posoudit věrohodnost (pravdivost) mediálního sdělení, případně zvážit jeho možný dopad
- schopnost analyzovat a vyhodnotit záměr mediálního sdělení a perspektivu autora
- schopnost kriticky vnímat mediální sdělení, odlišit fakta od názorů
- schopnost rozpoznat falešné zprávy a identifikovat jejich znaky (propaganda, fake news, hoax, spinning)

3. Vlastní mediální produkce

- porozumění procesům mediální produkce a způsobům přispívání do mediálního prostoru
- schopnost rozpoznat možný dopad vlastního mediálního sdělení na veřejnost a přijmout za něj odpovědnost, vytvářet mediální obsah s ohledem na ostatní
- při vytváření a zveřejňování vlastních mediálních obsahů uplatňovat pravidla netikety a dodržovat autorská práva (např. využívání stažených obrázků ve své tvorbě)
- schopnost vytvořit jednoduché mediální sdělení ve vybraném médiu (např. psaní recenzí na produkty či služby, komentářů, ohlasů, sdílení fotek, příběhů či textů na sociálních sítích aj.)
- schopnost vyjádřit svůj záměr pro tvorbu vlastní mediální produkce (důvody, komu je sdělení určeno, možnosti zpracování apod.)
- schopnost zhodnotit vlastní mediální produkci

Možnosti řešení

Klíčovým nástrojem pro zvyšování úrovně mediální gramotnosti občanů je vzdělávání a osvěta. V současné době v České republice neexistuje systematická podpora rozvoje této gramotnosti u dospělé populace. Některé principy nacházíme pouze u vzdělávacích programů pro počáteční vzdělávání (rámcové vzdělávací programy). Velký potenciál pro působení na dospělé představují různé neziskové a jiné organizace, které dospělým nabízejí vzdělávací aktivity nebo poradenství. Tyto organizace mohou rozpoznat potřeby dospělých v této oblasti a nabídnout jim podporu, případně poskytnout pomoc. Může jít o samostatné vzdělávací kurzy k tématu života s médii a mediální komunikace, rozvoj dílčích dovedností souvisejících s tématem mediální gramotnosti v rámci služeb, které již nabízejí, případně poskytnutí přímé podpory při řešení každodenních situací. Dále je možné připravit pro cílovou skupinu aktivitu, která bude kombinovat rozvoj dovedností z oblasti mediální gramotnosti s dovednostmi z jiných oblastí.

O dokumentu

Text vznikl v projektu Evropská agenda pro učení dospělých (2022). Více o projektu na www.eaal.cz.

Financováno Evropskou unií. Text odráží výhradně názory a stanoviska autorů, a nikoli názory a stanoviska Evropské unie nebo Evropské výkonné agentury pro vzdělávání a kulturu. Evropská unie ani poskytovatel grantu za uváděné názory a stanoviska nenesou odpovědnost.